Aripov.Sh.O.
Farg‘ona davlat universiteti
p.f.b.f.d (PhD) Pedagogika kafedrasi katta o‘qituvchisi
Akramov. B.
Pedagogika yo‘nalishi 24.22 guruh talabasi

UMUMIY O‘RTA TA’LIM JARAYONIDA INKLYUZIV TA’LIMNING RIVOJLANISH ASOSLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada hozirgi kunda umumiy o‘rta ta’lim jarayonida inklyuziv ta’limni tashkil etish, inklyuziv ta’limga muhtoj o‘quvchilar uchun yaratilgan imkoniyatlar vas hart sharoitlar haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: umumiy o‘rta, o‘qituvchi, o‘quvchi, inklyuziv, ta’lim, tarbiya, davr, jamiyat, madaniyat.

Alohida ta’lim olish ehtiyoji bo‘lgan bolalar va ularning ota-onalariga korreksion pedagogik yordam olishida va kasbga yo‘naltirishda ta’lim muassasalari har tomonlama yordam ko‘rsatishi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son qarori bilan tasdiqlangan “Umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’limni tashkil etish tartibi to‘g‘risida”gi Nizomda belgilab berilgan. Birlashtirilgan, inklyuziv ta’lim – inson huquqlarining dolzarb muammosi bo‘lib kelmoqda. Hali juda ko‘p bolalar ota-onalarining bola uchun qulay sharoiti mavjud, deb hisoblagan maxsus internatlarda o‘qitishi tarafdori bo‘lib kelmoqda. Lekin voyaga yetgan katta yoshli nogironlar, o‘zlarini inklyuziv ta’lim shartlarini boshidan kechirgan deb ta’riflab, alohida ta’limning bekor qilinishini talab qilmoqdalar. Chunki qulay, imtiyozli sharoitda, hamma narsa tayyor bo‘lgan sharoitdan chiqqach, tashqari moslashish, o‘z o‘rnini topish mashaqqati uzoq yillar davom etadi. Har bir bolaning ta’lim olishdagi teng huquqliligini ta’minlash har qanday diskriminatsiya va kamsitishlarning oldini olishga xizmat qiladigan inklyuziv ta’lim tushunchasi ham qonuniy kuchga kiritilishi uzoq kutilgan yangiliklardan biri hisoblanadi.

Inklyuziv ta’limni rivojlantirish respublikamizda o‘qituvchilarning umumiy pedagogik malakasini oshirish, inklyuziv madaniyatni rivojlantirish, inklyuziv kadrlar tayyorlashni shakllantirish masalalarini hal etishni taqozo etadi.

Ayni paytda alohida ta’limga muhtoj bolalarning ota-onalari faollashdi, ijtimoiy tashkilotlar tuzila boshlandi. Nodavlat jamoat tashkilotlari jamoatchilik e’tiborini nogiron bolalarni himoya qilish, ularning huquqiy maqomi masalalariga qaratishga harakat qila boshladi.

Bunday holda, ota-onalar jamoasi alohida ta’limga muhtoj bolalar uchun yangi texnologiyalar va mahsulotlarni ishlab chiqishga harakat qildi. Davlat organlari alohida ta’limga muhtoj bolalar uchun yangi ijtimoiy paketlarni tashkil etish choralarini ko‘rdi. Shu bilan birga, bolalar bilan ishlaydigan mutaxassislarni tayyorlash sohasida ham ko‘plab islohotlar amalga oshirildi.

Inklyuziv ta’lim tizimini joriy qilish bo‘yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

Mazkur hujjatlarda jamiyatimizning bir bo‘lagi bo‘lgan maxsus yordamga muhtoj bolalarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, ularga ta’lim-tarbiya berish, ularning sog‘lom bolalar qatoridan o‘rin olib o‘z qobiliyati, imkoniyatlarini ko‘rsata olishiga, ma’naviy kamol topishiga qaratilgan choratadbirlar belgilab berilgan.

Shular nazarda tutilgan holda hozirgi kunda birlashtirilgan inklyuziv davlat siyosati darajasida ko‘rilmoqda. Birlashtirilgan ta’limga o‘tish jarayoni uchun quyidagilar amalga oshirilishi talab etiladi:

– ta’limda alohida ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga munosabatlarning o‘zgarishi;

– oilaning bunga tayyor bo‘lishi;

– maxsus maktab ta’limida bolalarning o‘qitilish vaqti qisqartirilib bolalar boshlang‘ich bosqichda reabilitatsiya bo‘lishini ta’minlovchi shart-sharoitlar yaratilishi;

– maxsus maktab ta’limi sohasi malakali mutaxassislar bilan ta’minlanishi, korreksiya va reabilitatsiya jarayonini sifatli va tezkor amalga oshirilishu uchun zarur jixozlar bilan ta’minlanishi;

– maxsus maktab ta’limi va oila hamkorligiga erishish, oilaning reabilitatsiya jarayonida faol bo‘lishiga erishish.

Bolalarning ta’lim olish huquqining kafolatlari O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida, O‘zbekiston Respublikasining “Bola huquqlari to‘g‘risida”, O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”, “Ijtimoiy va tibbiy yordam to‘g‘risida” gi qonunlarida.

Umumta’lim muassasasida alohida ta’limga muhtoj bolalarni o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlarini ochib, biz “o‘rganish” tushunchasi orqali uning mohiyatini bilib olamiz. Demak, N.Volkova ta’limni o‘qituvchi va o‘quvchining o‘zaro ta’siri jarayoni sifatida belgilaydi, buning natijasida o‘quvchi bilim oladi, ko‘nikma va malakalarni egallaydi. Hozirgi kunda, ayniqsa, inklyuziv ta’lim sharoitida “o‘rganish”, “o‘rgatish” tushunchalarini qayta ko‘rib chiqish zarur.

“Umumiy ta’lim muassasasining inklyuziv muhiti” tushunchasining terminologik mohiyatini biz oldingi bo‘limda ochib bergan edik. Shuni ta’kidlaymizki, biz buni quyidagicha tushunamiz:

1) bunday bolalarni samarali o‘rganish, tarbiyalash va rivojlantirishga yordam beradigan va bir vaqtning o‘zida boshqa maktab o‘quvchilarining ta’lim olishiga to‘sqinlik qilmaydigan pedagogik, psixologik, ijtimoiy sharoitlar majmui;

2) maktab va uning atrofidagi hududlarni qamrab olgan maktab muhiti dizaynini birlashtirish, shunda o‘quvchilar darslar va dinamik tanaffuslar paytida xavfsiz harakatlanishlari mumkin;

3) ijobiy hissiy muhitni ta’minlash va pedagogik jamoaning alohida ta’limga muhtoj shaxslarga va ularning ota-onalariga munosabatini o‘zgartirish;

4) talabalarning birgalikdagi ishini va o‘zaro yordamini tashkil etish;

5) ta’lim dasturlari va rejalarini, ta’lim usullari va shakllarini moslashtirish va o‘zgartirish va boshqalar.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, inklyuziv ta'limda pedagogik jarayonning mazmun

komponenti alohida ehtiyojli bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tarkibning o‘zgaruvchanligini ta'minlashdan iboratdir. Har qanday jamiyatda kelajak vorislari bo‘lmish farzandlarni ma’suliyatini his etadigan, ularni davlat taraqqiyoti va gullab yashnashiga salmoqli ulush qo‘shadigan munosib fuqarolar bo‘lib yetishishlariga kata umid bilan qaraladi. Ko‘plab mamalakatlarda bo‘lgani kabi O‘zbekistonda ham imkoniyati chaklangan bolalar uchun maxsus tashkil etilgan maktablar mavjud ularning vazifasi esa ularni maxsus o‘quv yurtlariga tayyorlash hamda ijtimoiy hayotga moslashuviga shart-sharoit yaratishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prizidentining 2017-yil 1-dekabrdagi PF-5270-son “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prizidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida” Farmoni.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prizidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6018-son “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi” Farmoni. 4. O‘zbekiston Respublikasi Prizidentining O‘zbekiston Respublikasi Prizidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim- tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.

5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normative huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida” gi qarori.